

УДК 371.126:373.2-042.2:37.043

М 48

Наталія МЕЛЬНИК

orcid.org/0000-0002-6641-0649

ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ ТА СПЕЦІАЛЬНОСТІ ФАХІВЦІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ У КРАЇНАХ ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ

У контексті інтеграції вітчизняної системи вищої освіти у європейський освітній простір актуалізується питання професійної підготовки фахівців дошкільної освіти відповідно до європейських стандартів. На окрему увагу заслуговує вивчення особливостей присвоєння кваліфікацій, напрямів підготовки та спеціальностей. Автором представлено аналіз особливостей професійної підготовки фахівців дошкільної освіти в окремих країнах Європи, здійснено порівняльний аналіз, який дає змогу визначити спільні та відмінні аспекти, які відображають уніфікованість професійної підготовки та збереження національних традицій.

Ключові слова: професійна підготовка фахівці дошкільної освіти, інтеграція, загальноєвропейські вимоги, кваліфікації.

Постановка проблеми. Процеси активної євроінтеграції на тлі суспільно-політичних подій, що сталися в державі за останні два роки, характеризуються інтенсифікацією, спостерігається тенденція до прискорення процесів входження України не тільки в зону вільної економічної торгівлі та ратифікації асоціації з Європейським Союзом, але й насамперед налагодженням науково-технічної співпраці між різними інституціями. Особлива функція успішної реалізації амбітних завдань державної політики належить освіті як глобалізованому та інтегрованому явищу, що забезпечує найтіснішу співпрацю між різними державними, приватними та громадськими організаціями. Це забезпечується насамперед наявністю різних видів грантів та програм Європейського Союзу, які покликані «стирати кордони» між представниками різних країн світу (Еразмус-Мундус, Темпус, Програми Жана Моне). Невід’ємну роль в інтеграції суспільства у європейський освітній простір беззаперечно відіграє педагогічна освіта. У контексті цього актуалізуються компаративні дослідження, завдання яких полягає не лише у окресленні особливостей професійної підготовки

педагогів з метою формування цілісного цивілізованого суспільства, але й – у визначенні основних стратегій реформування вітчизняної системи вищої педагогічної освіти з метою підвищення конкурентоспроможності фахівців та підвищення їх професійної майстерності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній науково-педагогічній періодиці представлено багато досліджень, у яких аналізувалася й висвітлювалася європейська теорія і практика підготовки педагогів. Так, на початку 90-х рр. у науковій літературі з'явилися праці, присвячені оновленню професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів, різні аспекти якої розглядалися у розвідках А. Алексюка, А. Бойко, Н. Кічук, В. Кузя та ін. На окрему увагу заслуговують дослідження з модернізації та оновлення освіти у контексті інтеграції України в міжнародний освітній простір та реалізації положень Болонської декларації, а саме праці: В. Андрущенко, Г. Атанова, В. Бондаря, І. Зязюна, Н. Ничкало, О. Мороза, С. Сисоєвої, Д. Чернілевського. Сформувалася також школа дослідників, які вивчали методологічні й загальнодидактичні проблеми (М. Кларін) професійної підготовки педагогів; методологічні проблеми вищої педагогічної освіти за рубежом (Л. Пуховська) [1, 70].

Компаративні дослідження з педагогічної освіти проводили вітчизняні вчені: Н. Авшенюк, О. Волошина, О. Демченко, С. Коваленко, О. Кузнецова, О. Романенко, Р. Сойчук та ін. вивчали педагогічну освіту у Великобританії; В. Гаманюк, Н. Козак – у Франції; О. Бочарова, О. Голотюк, Н. Махиня – у Німеччині. Стратегічністю вирізняються роботи О. Локшиної, Н. Погрбняк Л. Пуховської. Так, О. Локшиною ґрунтовно розкрито концепції педагогічної освіти в Європі, що уможливує визначити стратегію модернізації вітчизняної системи підготовки педагогів [2]. Л. Пуховською розкрито основні тенденції розвитку педагогічної освіти в країнах Західної Європи та здійснено проспективний аналіз подальшого розвитку освіти педагогічних кадрів на найближче десятиліття, виокремлено специфіку професійної підготовки вчителів у окремих країнах Європи [4].

Незважаючи на наявність такої кількості досліджень, окремого вивчення потребує питання присвоєння кваліфікації та особливостей спеціальностей фахівців дошкільної освіти у країнах західної Європи. Зазначимо, що оновлення та удосконалення змісту вітчизняної професійної підготовки фахівців дошкільної освіти є предметом уваги сучасних українських дослідників Л. Артемова, Г. Беленька, А. Богуш, З. Борисова, Е. Вільчковський, Н. Гавриш, Л. Завгородня, Є. Карпова, О. Кучерявий, І. Луценко, Н. Лисенко, Т. Поніманська, Г. Сухорукова, І. Рогальська-Яблонська та ін. Серед європейських науковців питання удосконалення та оптимізації педагогічної освіти фахівців, залучених до дошкільної ланки, ґрунтовно вивчали П. Оберхюмер, І. Шрейер, М. Ньюман, М. Ке-

ллі, Дж. Кемілі та ін. Праці як вітчизняних, так і європейських науковців свідчать про актуальність та необхідність оптимізації педагогічної освіти працівників дошкільної галузі, формування їхньої конкурентоспроможності на рівні з іншими педагогічними кадрами. Науковцями неодноразово наголошується важливість зіставлення кваліфікацій і спеціальностей відповідно до загальноєвропейських вимог, викладених у Європейській кваліфікаційній рамці [7, 56].

Вищезазначене обумовлює постановку **мети** пропонованої статті, яка полягає в аналізі кваліфікації фахівців дошкільної освіти (дошкільних педагогів) у Західній Європі та визначенні особливостей спеціальностей, які даються студентам-випускникам після завершення навчання в європейському освітньому ВНЗ. Розв'язання окремих завдань уможливить реалізацію мети, завдання передбачатимуть: в процесі короткого аналізу встановлення особливостей визначень «фахівці дошкільної освіти» та «дошкільні педагоги»; на прикладі дипломів окремих західноєвропейських країн аналіз кваліфікацій, які присвоюються працівникам дошкільної ланки освіти в цих країнах; визначення спеціальності, які дають підставу здійснювати педагогічну діяльність та практику в системі дошкільної освіти у країнах Західної Європи.

У контексті вивчення окресленого питання необхідно взяти до уваги проект SEEPRO (Раннє Освіта/догляд і Професіоналізація в Європі), яки був заснований у Державному інституті дослідження раннього дитинства в Мюнхені і фінансується Федеральним міністерством у справах сім'ї та молоді, під керівництвом Памели Оберхюмер. Дослідження показало, подібності та відмінності між 27 країнами Європейського союзу, які були документально проаналізовані. Результати дослідження показали, значні розбіжності по всій Європі з точки зору вимог формальної освіти і професійної підготовки і необхідних професійних профілів для роботи з дітьми дошкільного віку. На тлі різноманітності, схожість у наявності трудових ресурсів і проблем з'явилася одна спільний проблема – пошук дійсно гнучких і чітких механізмів узгодження і професійного визнання всіх практикуючих дошкільних педагогів на території всього Європейського Союзу [7, 68].

У країнах Європи існує чимала кількість фахівців дошкільної освіти, професія яких позначається різними визначеннями і термінами, залежно від країни, послуг, які вони надають, закладів, де вони працюють, їхньої кваліфікації та функціональних обов'язків тощо [1]. Причому, варто зазначити, що ці терміни можуть різнитися навіть у межах однієї країни: «вчитель», «дошкільний педагог», «асистент педагога», «сімейний педагог». У дослідженні, коли ми говоримо про походження термінів, пов'язаних з професійною освітою фахівців дошкільної галузі, використовуємо та маємо на увазі загальноприйняте значення зазначеного поняття фахівці,

що охоплює всіх осіб, і чоловіків і жінок, які працюють в установках з надання послуг по догляду, вихованню, навчанню та розвитку дітей дошкільного віку (ECEC settings), а також, які забезпечують непочаткову освіту для дітей передшкільного віку. Ці послуги надають центри по догляду за дітьми раннього та дошкільного віку, ясла, дитячі школи, дитячі сади, різні види інтегрованих за віковою ознакою центрів (age-integrated centres) і центри сімейного догляду за дошкільниками (family day care), працівники яких надають освітні послуги вдома. У дослідженні, використовуючи термін «практикуючі фахівці», ми посилаємось на термінологічні поняття, які використовуються у кожній конкретній країні Європи, обґрунтовуючи свою позицію тим, що в кожній країні один термін може мати різні аспектуальні значення, що, власне, і є особливістю компаративістики. Завдання – зберегти та передати найбільш коректне, точне значення кожного терміна, що використовується в наукових працях та освітніх системах країн, обраних для аналізу.

У цій статті термінологічне поняття «підготовка практикуючого педагога дошкільної освіти» (practitioner preschool education) використовується з метою охоплення широкого спектру форм професійної підготовки та безперервної освіти, які забезпечують компетентність фахівців дошкільної галузі. Вираз «підготовка практикуючого педагога дошкільної освіти» або ж, тотожний цьому виразу, «освіта практикуючого фахівця (дошкільного педагога)» вживається також як похідний термін, значення та сутність якого охоплює багато різних аспектів професійної підготовки педагогів дошкільної освіти, у тому числі базову професійну підготовку (кваліфікаційна або некваліфікаційна професіоналізація або профмаршрути (professionalising routes), які особа пройшла перед тим, як приступила до роботи в дошкільному навчальному закладі)) і безперервна професійна освіта вже під час перебування особи на роботі в дошкільному закладі (виробничі курси (in-service courses), counselling, колективний педагогічний супровід (team supervision), тьюторінг або робота під супроводом досвідченого педагога-практика (tutoring), педагогічне керівництво (pedagogical guidance) тощо) [5, 5].

Більшість країн Західної Європи мають 5-рівневу кваліфікацію, яка є мінімальною вимогою для роботи практикуючим педагогам (відповідального за групу дітей, які відвідують центри) з дітьми у віці від трьох років до початку навчання у школі. Це в основному ступінь бакалавра, який отримують після закінчення трирічного очного курсу навчання на відділенні університету або університетському коледжі. У всіх випадках акцент робиться на освіті та педагогіці, хоча й не обов'язково тільки педагогіці дітей раннього дошкільного віку. У переважній кількості країн, за дослідження П. Оберхюм, кваліфікаційні вимоги до профпідготовки вихователя вимоги вищі. Так, наприклад, з 2007 р. у Португалії, щоб

отримати диплом фахівця дошкільної галузі, потрібно навчатися від чотирьох до чотирьох з половиною року. Тут готують «вчителів для роботи в державних і приватних дитячих садах для певної вікової групи». У Кіпрі, Греції, Італії та Люксембурзі в перспективі підготовка «педагогів раннього дитинства» буде становити не три, а чотири роки професійного навчання, хоча в Італії та Люксембурзі інтенсивна підготовка все ж зосереджена винятково на перші роки навчання. У Данії та Швеції підготовка ведеться три з половиною роки, а у Франції вимогою є кваліфікації після успішного завершення університетського ступеня в три роки. У Англії і Шотландії – три роки навчання на рівні вищої школи вважаються неповною педагогічною освітою і таких працівників відносять тільки до підгрупи робочої сили сектору ЕСЕС (закладів дошкільної освіти та догляду за дітьми раннього дошкільного віку); для того, щоб стати повноцінним педагогом, який матиме право працювати у державному секторі, обов'язковою умовою є навчання та успішне його завершення впродовж 3 – 4-х років. Проте ця вимога не стосується практиків, що працюють у приватному секторі, який має значно більшу частку в ВВП країни.

На сучасному етапі тільки у п'яти країнах із 27 ЄС ступінь бакалавра не є поки що вимогою для роботи у віковій групі від 3 до 6 років. Це – Німеччина, Австрія, Чехія, Словаччина та Мальта. Тим не менше, у всіх цих країнах в останні роки здійснено реформування педагогічної освіти, що передбачає кроки із впровадження більш високих кваліфікаційних вимог та підвищення якості освіти для роботи з дітьми дошкільного віку. Як свідчить аналіз, кваліфікаційні вимоги для роботи з дітьми до 3-х років у країнах Західної Європи різняться. Так, у Франції достатньо трьох років навчання, в Англії та Шотландії – це є неприйнятним і не дає права випускникові працювати у будь-яких дошкільних установах, а в Німеччині ступінь бакалавра дозволяє працювати у сфері дошкільної галузі, хоча в найближчій перспективі вимоги будуть посилюватися.

Інший аспект аналізу *професійні профілі*: Звертаючись до дослідження П. Оберхюм, ми визначили шість основних професійних профілів фахівців дошкільної освіти в Європі.

Перший профіль (хоча цей порядок не має ієрархічної значимості) фахівець дошкільної освіти, який має право працювати з дітьми від народження до вступу до школи. Одним із прикладів є «вихователь дитячого садка» у Фінляндії. «Lastentarhanopettaja» працює або в центрі раннього розвитку для дітей від народження до 6 – професійна команда, покликана забезпечити головним чином медичні послуги, а також медичний догляд із проведенням класів передшкільної підготовки 6-, 7-річних дітей. Такі центри можуть функціонувати як у центрах розвитку та при початковій школі.

Іншим прикладом є «педагог раннього дитинства» в Словенії. «Vzgotijelj». Він може працювати, як у Фінляндії, у центрі раннього розвитку дитини (від народження до 6), або в першому класі початкової школи разом з учителем.

Другий профіль – характеризується наявністю попередньої початкової професійної освіти. Ці педагоги не підготовлені до роботи з дітьми до трьох років, але їхнє коло обов'язків передбачає відповідальність за групу/клас дітей у двох або трьох роках. «Kleuterleidster» або «institutrice de maternelle» у фламандській і франкомовній областях Бельгії кваліфіковані таким чином, як і основні практики на Кіпрі (nipiagogio), Чеська Республіка (učitelka), Греція (nipiagogos), Угорщина (óvodapedagógus), Італія (insegnante di Scuola dell'infanzia), Польща (nauczyciel wychowania przedszkolnego) і Румунії (educatoare). Всі означені категорії працівників повинні мати вищу педагогічну освіту.

Третій профіль дає змогу випускникові ВНЗ працювати як у дошкільному закладі, так і початковій школі. У більшості випадків ці вчителі, що пройшли підготовку для роботи в початкових школах і дошкільних установах у секторі освіти, таких як «Professeur de écoles» – у Франції або «вчитель початкових класів» в Ірландії, який також працює з 4-, 5-річними дітьми. Однією з головних проблем такого профілю є ризик того, що навчальний план початкової школи буде превалювати і негативно впливатиме на формування навчального плану для дітей дошкільного віку.

Четвертий вид профілю, професіонала дошкільної освіти це – соціальний педагог. Це набагато ширший профіль, ніж аналогічний, наприклад, у Данії (paedagog) чи Німеччині (Erzieherin). Такі фахівці, можуть працювати з дітьми не тільки дошкільного, а й шкільного віку та юнацтвом (у Данії) і з дорослими з особливими потребами. Основний професійний акцент робиться на соціальну педагогіку або соціальну роботу за межами системи освіти.

П'ятий профіль може бути описаний фахівцем з роботи з немовлятами. В Угорщині, наприклад, основні фахівці, які працюють з дітьми до трьох років, проходять спеціальне навчання, як це є в Італії («educatrice») [6], [7, 58].

Остання група практиків-професіоналів з охорони здоров'я/догляду за дітьми до трьох років. У деяких країнах кваліфікації орієнтовані на дітей (наприклад, дитяча медсестра або дитячий лікар, як і у Франції, Люксембурзі та Румунії), в інших це може бути загальна кваліфікація соціальної робітника (помічника) для роботи з людьми різного віку (як у Болгарії, Польщі і Португалії).

У деяких країнах практикується визнання фахівців дошкільної освіти повноцінним кваліфікованим помічником з раннього фокусу років фахівця, як це є в Словенії. В інших країнах (наприклад, Кіпр, Греція, Ірландія)

дія), вони працюють поодиноці з групою дітей, без будь-яких кваліфікованих чи некваліфікованих помічників для дітей з особливими потребами. У країнах Балтії є кілька помічників, які працюють на щоденній основі, але їм регулярно надається підтримка досвідченими фахівцями третього рівня в конкретних областях навчання (наприклад музику, фізична освіта). Ці розбіжні розуміння і підходи по відношенню до професійної підготовки фахівців дошкільної галузі у роботі з дітьми дошкільного віку та центрах розвитку і догляду за дітьми раннього віку виникає ряд питань щодо подальшої політики професіоналізації.

Висновки. Отже, здійснена характеристика засвідчила, що особливості кваліфікацій є такі характеристики: у Франції достатньо трьох років навчання, у Англії та Шотландії – це є не прийнятним і не дає права випускникові працювати у будь-яких дошкільних установах, а в Німеччині ступінь бакалавра дозволяє працювати у сфері дошкільної галузі, хоча в найближчій перспективі вимоги будуть посилюватись, що визначає відмінності; що ж до спільних тенденцій, то вони полягають у посиленні вимог до якості професійної підготовки та посиленні вимог до професійної діяльності та обов'язків. Поряд з тим кваліфікації та спеціальності Німеччини, Франції та Англії зберігають свою автентичність та самобутність, зберігаючи національні традиції, системи підготовки кадрів дошкільної освіти достатньо інтегровані у загальноєвропейський освітній простір і відповідають сучасним стандартам підготовки педагогічних кадрів у Європі.

Водночас залишається відкритим питання змісту навчання фахівців дошкільної галузі у країнах Західної Європи, потребують аналізу вимоги до професійної підготовки у кожній країні, програми тощо, що становить перспективи подальших розвідок цього питання.

Література

1. Луговий В.І. Педагогічна освіта в Україні: структура, функціонування, тенденції розвитку / В.І. Луговий ; за заг. ред. акад. О.Г. Мороза. – К. : МАУП, 1994. – С. 70 – 72.
2. Локшина О. Європейські концепції професійної підготовки вчителів / О. Локшина // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету. – 2011. – Ч. 2. – С. 204 – 210.
3. Мельник Н.І. Забезпечення якості дошкільної освіти в контексті аналізу професійної підготовки педагогів дошкільної освіти в країнах Західної Європи / Н.І. Мельник // Наука і освіта : педагогіка і психологія : наук. пр. журн. / Південноукр. нац. пед. університет імені К. Ушинського. – 2014. – № 10/СХХVII. – С. 135 – 140.
4. Пуховська Л.П. Професійна підготовка вчителів у Західній Європі: спільність і розбіжності : монографія / Л.П. Пуховська. – К. : Вища школа, 1997. – 179 с.

5. ACECQA for the purposes of the Education and Care Services National Law, and published in accordance with regulation 137(2)(b) of the Education and Care Services National Regulations. – Режим доступу : http://files.acecqa.gov.au/files/national-regulations/NQF02%20Guide%20to%20ECS%20Law%20and%20Regs_web.pdf.

6. Francesca C. Literature review Teachers' core competences: requirements and development / Caena Francesca // Education and Training 2020 Thematic Working Group «Professional Development of Teachers». – European Commission : Lifelong learning: policies and programme School education; Comenius, April, 2011. – P. 7 – 10.

7. Oberhuemer P. The Early Childhood Education Workforce in Europe Between Divergencies and Emergencies? / Pamela Oberhuemer // International Journal of Child Care and Education Policy. – Vol. 5, No. 1. – 2011. – P. 55 – 63.

References

1. Lugovoi V.I. Teacher education in Ukraine: the structure, functioning, trends / V.I. Lugovoi ; pod society. ed. acad. O.H. Moroza. – K. : AIDP, 1994. – P. 70 – 72.

2. Lokshyna O. European concept of teacher training / A. Noodle // Proceedings of Uman State Pedagogical University, 2011. – Thus 2. – P. 204 – 210.

3. Miller N.I. Quality preschool education in the analysis of training preschool teachers in Western Europe / N. Miller // Science and Education: Pedagogy and Psychology : science. pr. zh. / Pivdennoukr. nat. ped. Univ. K. Ushinskogo, 2014. – № 10/CXXVII. – P. 135 – 140.

4. Puhovska L.P. Teacher training in Western Europe: similarities and differences : monograph / L.P. Puhovska. – K. : High School, 1997. – 179 p.

5. ACECQA for the purposes of the Education and Care Services National Law, and published in accordance with regulation 137(2)(b) of the Education and Care Services National Regulations. – Режим доступу : http://files.acecqa.gov.au/files/national-regulations/NQF02%20Guide%20to%20ECS%20Law%20and%20Regs_web.pdf

6. Francesca C. Literature review Teachers' core competences: requirements and development / Caena Francesca // Education and Training 2020 Thematic Working Group «Professional Development of Teachers». – European Commission : Lifelong learning: policies and programme School education; Comenius, April, 2011. – P. 7 – 10.

7. Oberhuemer P. The Early Childhood Education Workforce in Europe Between Divergencies and Emergencies? / Pamela Oberhuemer // International Journal of Child Care and Education Policy. – Vol. 5, No. 1. – 2011. – P. 55 – 63.

Мельник Наталья. Особенности квалификации и специальности специалистов дошкольного образования в странах Западной Европы. В контексте интеграции системы высшего образования в европейское образовательное пространство актуализируется вопрос профессиональной подготовки специалистов дошкольного образования в соответствии с

европейскими стандартами. Автором проанализировано профессиональную подготовку специалистов дошкольного образования в странах Европы, осуществлен сравнительный анализ особенностей присвоения квалификаций и специальностей, определены общие и отличительные аспекты, а также унифицированность профессиональной подготовки и сохранение национальных традиций образования.

Ключевые слова: профессиональная подготовка специалистов дошкольного образования, интеграция, общеевропейские требования, квалификации.

Melnik Natalia. Specificity of qualification and specialities of preschool teachers in Western Europe. In the context of integration of national systems of higher education in the European educational space the issue of professional training of preschool education in line with European standards is actualized. Of special note is the study of peculiarities of awarding qualifications, training areas and specialities. The author analyzes the peculiarities of professional training of pre-school teachers in some European countries, makes a comparative analysis which allows identifying common and distinctive aspects that reflect the uniformity of training and the preservation of national traditions.

Key words: professional training of preschool education, integration, Europe-wide requirements and qualifications.

Одержано 11.01.2016